

Kandidatnummer: 10075

Bacheloroppgave

Hva kjennetegner dysfunksjonell samspillsmønstre i lys av Honneths anerkjennelsesteori?

What characterizes dysfunctional interaction patterns in
light of Honneth's theory of recognition?

Mai 2022

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
Fakultet for samfunns - og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Bacheloroppgave

2022

Kandidatnummer: 10075

Hva kjennetegner dysfunksjonell samspillsmønstre i lys av Honneths anerkjennelsesteori?

What characterizes dysfunctional interaction patterns in light of Honneth's theory of recognition?

Bacheloroppgave
Mai 2022

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
Fakultet for samfunns - og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Temaet jeg ønsker å belyse i min bacheloroppgave er hva som kjennetegner dysfunksjonelle samspillsmønstre, hvor jeg har lagt vekt på familierelasjoner. Dette knyttet opp mot sosialfilosofen Axel Honneths anerkjennelsesteori og tre erkjennelsesformer, som selvtillit, selvrespekt og selvverdsettelse. For å forstå hva anerkjennelse er, må en også forstå hva krenkelse innebærer.

Jeg har avgrenset oppgaven til å se på generelle utfordringer og konsekvenser som for barn, som kommer av dysfunksjonelle samspillsmønstre innad i familien, samt lagt vekt på foreldrestøttende tiltak og metoder for å bedre familiens hverdagssituasjon. Dette for å unngå rigide, automatiserte og krenkende samspill. Barn må bli sett som deltakende subjekter inn i samspillet, hvor det da opplever selvstendighet, autonomitet og gjensidighet innenfor de rammene som de voksne setter.

Abstract

The subject I want to shed light on in my bachelor thesis is what characterizes dysfunctional interaction patterns, where I have emphasized family relationships. This is linked to the social philosopher Axel Honneth's theory of recognition and three forms of cognition, such as self-confidence, self-respect and self-esteem. To understand what recognition is, one must also understand what violation entails.

I have limited the task to looking at general challenges and consequences as for children, which come from dysfunctional interaction patterns within the family, as well as emphasizing parental support measures and methods to improve the family's everyday situation. This is to avoid rigid, automated and offensive interactions. Children must be seen as participating subjects in the interaction, where they then experience independence, autonomy and reciprocity within the framework set by the adults.

Innholdsfortegnelse

<u>1 Innledning</u>	3
1.1 Valg av tema.....	3
1.2 Sentrale begreper.....	4
1.3 Oppgavens videre oppbygning.....	5
1.4 Avgrensninger.....	5
<u>2 Metode</u>	6
2.1 Fremgangsmåte.....	6
2.2 Forforståelse.....	7
2.3 Kildekritikk.....	8
<u>4 Presentasjon av teori</u>	10
4.1 Honneths anerkjennelsesteori.....	10
4.2 Selvorganisering og samspillsmønstre.....	14
4.3 Endring av samspillet gjennom foreldretrening.....	16
<u>5 Drøfting</u>	19
5.1 Autonomi og paternalisme.....	19
5.2 Selvbilde og egenverd.....	21
5.3 Anerkjennelse og krenkelse som motpol.....	22
5.4 Foreldrestøttende tiltak.....	24
<u>6 Avslutning og konklusjon</u>	25
<u>7 Litteraturliste</u>	28

1 Innledning og valg av tema

En grunnleggende organisering i vårt samfunn, er at hovedansvaret for barnet ligger hos foreldrene. Dette knyttes opp mot det psykologiske aspektet som binder foreldre til ansvarlighet overfor barnet, samt det formelle hvor det reguleres i lovverket (Hafstad & Øvreide, 2015, s. 267-270). Sosialarbeidere skal ha romslighet for menneskers ulike valg, men samtidig fatte beslutninger som forvalter et lovverk, som regulerer den enkeltes plikter og rettigheter.

I de senere årene har det vært intens forskning på spedbarns utvikling. Den viser at det tidlige samspillet mellom barnet og foreldrene ikke bare har en avgjørende betydning for barnets utvikling og tilknytning. Den viser seg også i den fysiologiske utviklingen, blant annet av barnets hjerne. Kanskje foreldres evne til lydhørhet overfor barnets spesielle uttrykk utvikles allerede fra det er nyfødt. Denne type forskning har kastet lys over barndommens betydning for voksne menneskers helse og utvikling, og har ført til et forsterket fokus på forebygging og tidlig intervensjon (Collin-Hansen, 2019, s. 182).

I denne oppgaven skal jeg rette søkelyset mot hva som kjennetegner dysfunksjonelle samspillsmønstre i lys av Honneths anerkjennelsesteori. Jeg ønsker å se nærmere på hvordan fenomener som anerkjennelse, krenkelse, autonomitet og paternalisme kan påvirke barn og unges utviklingsmuligheter, og hvilke roller de får i samspillsrelasjonen. I sammenheng med dysfunksjonalitet innad i familier, vil jeg utforske foreldrestøttende tiltak, hvor foreldrene oppleves å være hovedaktør innenfor utvikling- og endringsarbeid.

1.2 Sentrale begreper

Her redegjøres det for sentrale begreper knyttet opp mot oppgaven samt problemstillingen. Det vil også bli introdusert andre begreper underveis.

Dysfunksjonell er et adjektiv som beskriver noe som ikke fungerer normalt eller riktig.

Anerkjennelse betyr å akseptere eller godkjenne noe som gyldig. Å anerkjenne andre betyr at du respekterer, aksepterer og godtar den andre slik de er. Som anerkjennende er man åpen for sider ved den andre som er ulik seg selv, og man anstrenger seg for å se den andres perspektiv. En bekrefter den andres virkelighetsoppfatning som gyldig. Anerkjennelse blir da et ideal eller en holdning man arbeider for å oppnå. En anerkjennende relasjon er en kilde til utvikling og vekst (Stai, 2020).

En *krenkelse* handler om noen som devaluerer deg som menneske, og som gjør det vanskelig å forsvare seg. Det har å gjøre med at det er maktforskjeller mellom den som krenker og den som blir krenket. Det kan være en opplevelse av urettferdighet som er relatert til vår identitet og våre moralske følelser, ikke primært til fysisk skade. Erfaring av krenkelse er da både emosjonell og kognitiv (Bakken et al., 2015). Barn som krenkes kan utvikle en virkelighetsforståelse som er kjennetegnet av uforutsigbarhet, fare og mangel på kontroll (Søftestad, 2019, s. 84).

Autonomi blir beskrevet i boken "Etikk i barnevern" at jo mer autonome personer er, jo mer bør de få bestemme over eget liv, så lenge ønskene deres ikke på en uholdbar måte går ut over andre enn dem selv. Å foreta et autonomt valg kan defineres som å gjøre et fritt, tilregnelig valg som er basert på en tilfredsstillende mengde informasjon og kunnskap, og der den som velger, er rimelig opplyst og innforstått med konsekvensene av ønskene sine (Nordby, 2018, s. 83-84).

Samspill blir beskrevet av Hagen og Kennair, som måten to ulike mennesker forholder seg til hverandre på og kommuniserer med hverandre både verbalt og ikke-verbalt (2016, s. 297). Regulering av følelser i samspill med viktige voksne legger grunnlaget for selvregulering av følelser (Haavind & Øvreeide, 2020, 187).

Selvregulering betegner ferdigheten til å styre seg selv. Man kan si at selvregulering er hovedmålet for sosialiseringprosessen eller barneoppdragelsen. Selvregulering innebærer regulering av seg selv på flere områder som for eksempel atferdsregulering, tankeregulering og emosjonsregulering. Selvregulering er komplekse ferdigheter og tar tid å utvikle. Barn øver opp sin toleranse for aktivering, samt lærer seg nedregulering (å roe seg ned), oppregulering (å øke aktiveringen) og vedlikehold av aktivering (Kvelling, 2019, s. 73).

1.3 Oppgavens videre oppbygning

I oppgavens første kapittel har jeg innledningen hvor jeg presenterer problemstilling og gjør rede for valg av tema. Jeg greier ut om oppgavens avgrensninger, samt redegjør sentrale begreper og nøkkelord. I kapittel 2 har jeg tatt for meg anvendt metode, med fremgangsmåte, min forforståelse av valgte tema, og bruk av kildekritikk. I kapittel 3 presenterer jeg det juridiske grunnlaget i oppgaven. I kapittel 4 presenterer jeg det utvalgte teorigrunnlaget og faglitteraturen som blir anvendt, for å sette oppgaven i en større faglig sammenheng. I kapittel 5 drøfter jeg problemstillingen i lys av den teorien jeg har beskrevet tidligere i oppgaven. I kapittel 6 vil jeg avslutningvis komme med sentrale poeng, samt kommentere det jeg har kommet frem til i denne litteraturstudien.

1.4 Avgrensninger

I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på generelle utfordringer ved dysfunksjonell samspillsrelasjoner, da med fokus på familieforhold, for å få en mer barnevernfaglig tilnærming til problemstillingen. Systemiske teorier klassifiserer ofte familiene som enten funksjonelle eller dysfunksjonelle. Funksjonelle familier kjennetegnes ved at barne- og foreldrerollene er klare, samt at det er åpen og klar kommunikasjon mellom familiemedlemmene. Dysfunksjonelle familier kjennetegnes derimot ved at de er lukket mot omverdenen og at rollefordelingen mellom barn og voksne kan være uklar (Bunkholdt, 2000, s. 268).

Opgavens primære fokusområde vil omhandle anerkjennelse og krenkelse innad i relasjonen, med utgangspunkt i Honneths anerkjennelsesteori, og hvilke konsekvenser som kommer av det. Her vil barn og unges selvregulering, autonomitet og utviklingsvilkår stå sentralt. Jeg har valgt å gå i dybden om foreldre som sentrale aktører for samspillet endringsarbeid, på bakgrunn av foreldres rolle som opprettholdende faktorer. Endringsarbeidet og foreldretreningen som blir omtalt i denne oppgaven, tar for seg tiltakene som COS (circle of security) og PMTO (Parent Training Management - Oregonmodellen).

Slike terapeutiske metoder omhandler en anerkjennende og gjensidig tilnærming hvor barnet oppfattes som et autonomt subjekt, og hvor det skal være fokus på å bryte fastlåste, tvingende samspillsmønstre. De voksnes maktposisjon vil virke inn på barnets mulighet til å etablere utviklingsfremmende narrativer for seg selv og sine erfaringer (Haavind & Øvreide, 2020, s. 163). Jeg skiller bevisst ikke mellom kjønn, men bruker uttrykk som “barn og unge”, “foreldre” og “voksne”.

2 Metode

I forskning dreier metode seg om hvordan man samler inn informasjon, hvordan denne informasjonen analyseres, samt hvordan resultatet av analysene sier noe om det vi ønsker å få svar på (Johannessen et al., 2010). Metoden i denne oppgaven blir anvendt som et verktøy for å besvare min problemstilling. Jeg vil i denne oppgaven besvare min problemstilling ved hjelp av litteraturstudie. Litteraturstudie tar utgangspunkt i allerede eksisterende forskningslitteratur (Dalland, 2012).

Litteraturstudiet innebærer da en systematisk søking etter informasjon, kritisk granskning og sammenligning i et valgt tema. Målet med denne oppgaven er å fremme noe som allerede er blitt gjort på dette feltet, sammenstille ulike funn, for å videre forsøke å fastslå hva man allerede vet. Dette gjøres i min oppgave med blant annet ved hjelp av forskningsartikler og faglitteratur (Jacobsen, 2020). Drøfting og fortolkning kan ses på som to sider av prosessen til å komme frem til en forståelse av fenomenet som studeres.

2.1 Fremgangsmåte

I begynnelsen av prosessen med denne oppgaven har jeg brukt en del tid på å se gjennom tidligere pensumlitteratur fra barnevernstudiet og relevante fagartikler for å danne meg et bilde av mine interesseområder. Jeg har i hovedsak benyttet meg av å hente mest informasjon fra fagbøker og anerkjente forlag som *Universitetsforlaget*, *Fagbokforlaget*, *Gyldendal Akademisk*, *Høyskoleforlaget* med mer.

I teorikapitlet (4.2 og 4.3) har jeg hatt stor nytte av pensumboka “barn i psykoterapi” skrevet av Haavind & Øvreeide. Nesten alle forfatterne er psykologspesialister, og har hentet sine erfaringer som terapeuter fra ulike behandlings- og rådgivningstjenester. Flere av dem bygger på også sine kunnskaper om barns utvikling og om barneklientenes involvering og utbytte av behandling på egen forskning (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 12). Mitt interesseområde omhandler dysfunksjonelle samspillsmønstre, med vekt på foreldrekompetansen og anerkjennelse. Boken tar for seg hvordan kliniske psykologer skal engasjere barn, unge og deres viktige voksne i personlige samtaler og virksomheter som forandrer. Boken setter lys på sentrale spørsmål som omhandler hvordan og hvorfor samspill og samtale kan bidra til utvikling og forandring (Gyldendal).

Jeg har i tillegg lest bachelor- og masteroppgaver om lignende tematikk, for å få innsikt og inspirasjon rundt hvordan oppgaven kan løses. Hvis jeg har brukt informasjon fra disse oppgavene, har jeg funnet frem til primærkilden. Andre kilder jeg har benyttet meg av er forskningsartikler og fagartikler.

I mitt litteratursøk har jeg hovedsakelig benyttet meg av ordene i problemstillingen, samt andre tema som belyser min problemstilling nøyere. Jeg har brukt søkeordene “dysfunksjonell familie”, “COS”, “PMTO”, Honneths anerkjennelsesteori”, “anerkjennelse + samspill”, “krenkelse + samspill”. Søkekriteriene jeg brukte genererte mange treff, så informasjonstilgangen er stor, da er det viktig å være selektiv med hvilken informasjon man velger å benytte seg av. For å sikre kvaliteten på fagartiklene, så jeg på nettsidens kredibilitet og forfattere av artikkelen. Etter en rekke systematiske søk foretok jeg eksklusjonskriterie til mine funn, der jeg ekskluderte flere artikler som jeg opplevde ikke svarte eller innfridde til mitt kvalitetsmål for problemstillingen.

2.2 Forforståelse

I denne oppgaven har jeg prøvd å vært så åpen og nøytral som mulig, men siden dette er en litteraturstudie, vil man ikke kunne starte helt uviten. Sekundærdata gjør at man kan kartlegge

funn som allerede er gjort, innenfor dette bestemte temaet. De fleste vil bli påvirket av sin forforståelse, både bevisst og ubevisst. Dette kan føre til at man ikke greier å møte faktaverden fullstendig nøytral. Aadland beskriver det slik at “det er de forutsetningene vi bringer med oss selve forforståelsen, som avgjør om vi finner mening i en tekst eller handling” (2004, s. 184). Dalland (2007) påpeker at man møter et fenomen så forutsetningsløst som mulig, men vi kan ikke unngå å ha tanker om det (Dalland, 2007, s. 92). Ved å være klar over sin egen forforståelse åpner det seg muligheter for å nyansere og analysere egne forståelser knyttet til tema. Mine forforståelser vil kunne prege hvordan jeg tilnærmer meg oppgaven. Denne typen refleksjon handler om bevisstgjøring av egne posisjoner og syn på det temaet man vil utforske (Bergheim et al., 2018, s. 41).

2.3 Kildekritikk

Kildekritikk benyttes for å fastslå om kilden er sann, i tillegg utøves kildekritikk for å vurdere og karakteriserer faglitteraturen som er brukt (Dalland, 2012). I denne litteraturstudien er det viktig å vurdere om hvorvidt teorien fra utvalgt faglitteratur lar seg overføre, samt besvare denne oppgavens problemstilling. Siden dette er en litteraturstudie, hvor innhenting av data skjer gjennom andre kilder, er det viktig å vise kildekritikk. Fordelen med litteraturstudie er den store informasjonstilgangen, men en ulempe kan være at den informasjonen man finner, ikke innehar den kvaliteten man er ute etter. For å sikre troverdig informasjon fra utvalgt faglitteratur i denne oppgaven, må en ta hensyn til gyldighet og relevans for å belyse problemstillingen.

Faglitteratur innenfor barnevernsfeltet er bredt, og under stadig utvikling. Jeg har da hatt fokus på å bruke oppdaterte kilder, for å gi mest mulig korrekt bilde av nåtidens samfunnsbilde. Kildegrunnlaget i denne oppgaven vurderes som pålitelig der mange av kildene er hentet fra pensumlitteratur. For å finne frem til så gyldige kilder som mulig, har jeg lagt vekt på å bruke bøker fra anerkjente forfattere, som også brukes i praksisfeltet. Det meste av fagstoffet i denne oppgaven er sekundærlitteratur, som innebærer at innholdet i teksten kan bli bearbeidet og presentert av en annen forfatter enn den opprinnelige (Dalland, 2012). Dette gjør fører til en bevissthet og refleksjon knyttet opp mot tekst som allerede er omformulert, og at dette ikke skal påvirke denne oppgavens troverdighet.

Litteraturløstfanget for denne oppgaven har både en bredde og relevans, som bidrar til å belyse den valgte problemstillingen. Kildehenvisningen er grundig beskrevet slik at det skal være lett mulig for leseren å identifisere og gjenkjenne hva som er faglig og saklig grunnlag for oppgaven, samtidig som kildehenvisning er en dokumentasjon for kunnskap, resultater og idéer fra andres arbeid. Kildehenvisning er med på å anerkjenne og kreditere forfatteren, samtidig som det setter eget arbeid inn i en større faglig sammenheng (NTNU, 2020).

3 Juridiske rammer

For å yte god hjelp som barnevernspedagog til familier, er det nødvendig å ha kunnskap om øvrige deler av lovverket som danner konteksten for barn oppvekst. Et kjennetegn ved rettsutviklingen de senere årene er at barnets rettsstilling er styrket. Den juridiske kunnskapen vil kunne danne et rammeverk i arbeidet, og det rettslige prinsippet er ett blant flere perspektiver som må ivaretas for å forvalte denne myndigheten på best mulig måte. (Collin-Hansen, 2019, s. 17-19). Nedenfor skal jeg presentere noen sentrale bestemmelser for denne oppgaven fokusområde, som i hovedsak gjelder barn og deres oppvekstvilkår.

Barnevernet i Norge, både det offentlige og private, reguleres rettslig av barnevernloven (1992) (Studsrod et al., 2019, s. 205). I barnevernloven § 4-1 heter det “ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal det også legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen”. Da følger det av ordlyden at prinsippet om barnets beste skal ligge til grunn. FNs barnevernkonvensjon artikkel 5 lyder “barns rett etter denne bestemmelsen må forstås at barnet har krav på at noen følger med på dets utvikling og sørger for å tilpasse den veiledning og støtte barnet gis til det barnet mestrer”. I dette ligger det at alle barn skal være sikret at noen har ansvar for kontinuitet i dets utvikling (Collin-Hansen, 2019, s. 109).

Barnekonvensjonen artikkel 12 (barnets rett til å uttale seg) samt artikkel 13 (barnets rett til ytringsfrihet) bygger på at barn er selvstendige individer, som under foreldres kyndige

veiledning skal kunne utvikle sine egne tanker og gjøre seg opp meninger om spørsmål som det er opptatt av. Slike bestemmelser anerkjenner barnets som et autonomt subjekt.

Etter hvert som barn blir større, får det gradvis medbestemmelsesrett etter barnelova § 31 og selvbestemmelsesrett etter barnelova § 33. Hvor tidlig foreldre kan begynne å lytte til barnets synspunkter, sier loven ingenting om. Loven har ingen nedre aldersgrense. Barnevernloven § 4-4 femte ledd gir hjemmel for pålegg om foreldrestøttende tiltak for barn som har vist eller er i ferd med å utvikle alvorlige atferdsvansker. Tiltakene det siktes til kan for eksempel være Parent Management Training. Foreldrestøttende tiltak uten barnets samtykke kan ikke opprettholdes utover seks måneder fra fylkesnemndas vedtak (Collin-Hansen, 2019, s. 181, 405).

4 Presentasjon av teori

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for det teoretiske grunnlaget oppgaven er bygd på. For å belyse min problemstilling vil jeg gjøre rede for hva anerkjennelsesteorien til Axel Honneth sier om de tre forskjellige anerkjennelseformene, knyttet opp mot selvtilitt, selvverdsettelse og selvrespekt. Samtidig som jeg redegjør for anerkjennelse, vil jeg også nevne krenkelse som en motpart, hvor dette står sentralt opp mot min problemstilling. Videre vil jeg greie ut om teoriaspektet knyttet opp mot selvregulering og samspillsmønstre. Her nevnes konkrete kjennetegn på dysfunksjonelle samspillsmønstre innad i familien. Videre i kapitlet understreker jeg foreldres viktige roller som aktører for endrings- og utviklingsarbeid, særlig knyttet opp mot barns atferdsvansker. Avslutningsvis ser jeg nærmere på foreldrestøttende tiltak som trygghets sirkelen og Parent Management Training - Oregonmodellen, som kjennetegner anerkjennelse og gjensidighet i relasjonen.

4.1 Honneths anerkjennelsesteori

Sosialfilosofen Axel Honneth er en av flere som har fremsatt en teori om anerkjennelse (Studsrod et al., 2019, s. 217). Honneths teori betrakter mennesket som et anerkjennelsessøkende vesen, samt for å kunne fungere som et vellykket sosialt individ, er en avhengig av anerkjennelse i form av bekreftelse av individualitet og autonomi. Han kjennetegner og vellykket identitetsutvikling i tre avgrenset former for selvforhold: selvtilitt,

selvverdsettelse og selvrespekt. Disse tre formene utvikles ved tre forskjellige typer av anerkjennelse. Grunnlaget for anerkjennelse i hverdagslige relasjoner er kjærlighet, rettighet og solidaritet (Paulsen, 2020, s. 31). Betydningen av individets selvoppfattelse erkjennes parallelt, hvor det starter med kjærlighet og ender i selvverdsettelse. (Jacobsen, 2013, s. 357).

Den private sfære: selvtillit

Ved kjærlighetsforholdet, menes alle primære relasjoner som består av følelsesmessige bindinger mellom få personer, enten vennskap, erotiske parforhold eller relasjon mellom barn og foreldre (Honneth, 2008, s. 104). Honneth sier at kjærlighet utgjør det første anerkjennelsesnivået, dette grunner i individenes gjensidige forhold og avhengighet av hverandre. Det blir da en følelsesmessig verdsetting mellom individene.

Honneth beskriver at mor og barn er i en symbolsk enhet, avhengige av hverandre. Men her kjennetegnes det også en løsrivelsesprosess. I det øyeblikket mor nekter barnet øyeblikkelig tilfredsstillelse av sine behov, vil det foregå en gradvis og intellektuell utvikling hos barnet, som gjør den i stand til å skille mellom jeg-et og omverdenen (Honneth, 2008, s. 109).

Samtidig beskriver Honneth tiden etter fødsel, er forbeholdt med mor. Senere vil barnet bli tvunget til å innse at mor har krav på selvstendighet og egen vilje. Det er på denne måten barnet kan adskille seg fra mor, samt lære sitt psykiske liv å kjenne. Barnet trenger erfaring knyttet opp mot kjærlighetens kriser og motgang, som gir forståelse for at mor ikke forlater barnets side ved følelsesmessige utbrudd. Gjennom hensiktsmessige anerkjennelsesrelasjoner i kjærlighet lærer vi å kontrollere, samt styre våre behov og følelser (Jacobsen, 2013, s. 359).

Honneths anerkjennelsesteori beskriver også hvordan et sunt selvilde ikke er medfødt, men som et resultat av kontinuerlig utvikling i oppveksten i relasjon med andre. Trygge og ærlige relasjoner til nære omsorgspersoner er grunnleggende for å bygge opp selvtillit (Åmot & Skoglund, 2012, s.20). Gjennom tidlig erfaring av ubetinget kjærlighet, lærer vi å elske oss selv på en balansert måte, uten overdrevet avhengighet av andre. Denne erfaringen sier Honneth (2008, s. 116) er nødvendig for å kunne delta autonomt i det offentlige liv.

Dette leder oss inn i neste fase av anerkjennelse.

Den rettslige sfære: selvrespekt

Den private sfære handler mer om anerkjennelse mellom individer, og den andre og rettslige sfæren bygger mer på en kognitiv innsikt i alle menneskers likeverd (Honneth, 2008, s. 117). I mens kjærligheten bygger opp selvtilliten til å kunne stole på seg selv og eget følelsesliv, vil selvrespekten skape en bevissthet i mennesket om at det kan respektere seg selv på bakgrunn av respekt fra andre. Subjektet i den rettslige anerkjennelsen vil kunne få erfaring i å betrakte seg selv om en person, som i likhet med alle andre innehar de egenskapene som kreves til å fatte beslutninger og avgjørelser. For at individet skal kunne utvikle respekt overfor seg selv, er en avhengig av å bli respektert av andre. Samtidig uttrykkes anerkjennelse ved at staten beskytter individet på det rettslige området. Disse rettighetene gir sosial anseelse. Vi finner dette i lovverket, for eksempel som barnevernloven og barneloven. Andre eksempler er FNs barnekonvensjon og menneskerettighetene. Rettigheter er også knyttet opp mot velferdspolitiske bestemmelser som tar for seg helse, bolig og utdanning (Gjertsen, 2010, s. 92)

I denne rettslige sfæren ligger anerkjennelsen til grunn for våre evne til å kontrollere våre egosentriske interesser og handlinger på moralsk (Jacobsen, 2013, s. 360). Jacobsen nevner at barn og unge må leve med normer og regler, men parallelt med utviklingsnivået utfordret på disse områdene. Det er da oppfordret at barn skal bruke egen moralsk autonomi og selvrespekt. Slike roller og forpliktelser krever den rettslige anerkjennelsen. Tilsvarende forpliktelser kan ses på, både ved individuelt og kollektivt nivå. Individnivået verdsetter etiske perspektiver, og det kollektivistiske nivået har grobunn i moralske koder (Åmot & Skoglund, 2012, s. 21).

Det kollektive prinsippet tar oss inn i neste fase.

Den solidariske sfære: selvverdsettelse

Denne formen for anerkjennelse kjennetegnes av gjensidighet, hvor det legges vekt på å få, og gi anerkjennelse. Den solidariske anerkjennelsen gis det mulighet å bli verdsatt som en del av fellesskapet, som bidragsytere med sin kompetanse. Honneth mener med det solidariske fellesskapet at det skal være rom for inkludering av ulike fellesskap, der hver enkelt individs forskjellige evner og egenskaper er verdifull (Åmot & Skoglund, 2012, s. 21). Åmot og Skoglund sier at "I den solidariske sfæren blir vi sett og verdsatt ut ifra våre egne unike bidrag i form av hva vi kan tilføre fellesskapet" (2012, s. 21).

Den solidariske anerkjennelsen handler om det spesielle og unike egenskapene som skiller oss individer fra hverandre. Samfunnets kulturelle selvforståelse og vurdering av verdi, bedømmer hvordan disse egenskapene blir mottatt. En slik form for solidarisk anerkjennelse er avhengig av et verdifelleskap som jobber mot samme mål. Denne sfæren gir individet mulighet til å forholde seg positivt til sine ferdigheter og egenskaper, men individet kan bare føle seg verdifull hvis en vet at man blir anerkjent for sine prestasjoner som den ikke deler med alle andre, samt hvor gruppen bestemmer verdigrunnlaget. En slik selvoppfatning som individet opplever gjennom anerkjennelse, skape en kollektiv stolthetsfølelse (Honneth, 2008, s. 130-131).

Krenkelse

For å forstå hva anerkjennelse er, må en også forstå hva krenkelser innebærer. Krenkelse kan for eksempel være mangel på anerkjennelse, ignorering, ekskludering, omsorgssvikt og mishandling (Pettersen & Simonsen, 2010, s.20). Hvis krenkelsen blir for sterk, kan dette være ødeleggende for menneskets identitet. Blir individet nektet sosial anerkjennelse eller føler seg utstøtt, kan dette ha ringvirkninger på individets atferd. Slike krenkelser kan på utviklingsnivå medføre sterke følelser som raseri, sorg og skam. Det er nødvendig å oppleve samt erfare anerkjennelse for å overkomme krenkelse (Åmot & Skoglund, 2014, s.22).

Krenkelser innad i primære relasjoner medføre at barn og unges behov for selvtillit ikke anerkjennes, noe som kan skje ved forskjellige former for overgrep og omsorgssvikt. Krenkelse av den rettslige sfæren kan skje når rettsreglene diskriminerer enkelte grupper, eller at det innføres særlige regler for utsatte og sårbare grupper i samfunnet. Eksempler på dette kan være innvandrere, flyktninger, arbeidsledige og/eller barn og unge med spesielle behov. Krenker man den solidariske anerkjennelsesformen, vil det kunne skade den individuelle handlingskompetansen (Gjertsen, 2010, s. 92). Møtet med anerkjennelse gir oss muligheten til dannelse av moralitet, samtidig som det gir en sensitivitet mot krenkelser knyttet opp mot gjenkjenning av urett (Honneth, 2008, s. 145).

4.2 Selvorganisering og samspillsmønstre

selvorganisering er et biologisk livsprinsipp, som betyr at utviklingsprosesser bare kan påvirkes gjennom relevant støtte, ikke ved å bekjempes eller blokkeres. Alt fra den tidlige samreguleringen er med på å bygge, mestre, samt opprettholde barnets spesifikke relasjoner. Om den voksne som barnet er overgitt til, er i stand til å ramme inn, beskytte, informere, legge til rette for og anerkjenne barnet i dets fysiske og psykologiske miljø, gir det barnet god sammenheng og grunnlag til å utfolde egne utviklingsegenskaper. Da kan barnet være en autonom aktør som bygger tillit til egen verdi, utvikling og mestring. Barnet blir et selvorganiserende subjekt. Er det ikke slike betingelser til stede, vil dette kunne hemme barnets utvikling. Om den voksne gir en medopplevende inntoning til barnet, vil dette oppleves av barnet som deltakende, barnet får opplevelsen av både selvstendighet og gjensidighet innenfor de rammene den voksne setter (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 165).

Mangel på erfart autonomi hos barnet, kan gi en særlig sårbarhet for brudd. Det kan være med å svekke barnets evne i å motta støtte fra andre relasjoner, og kan utvise ambivalente reaksjoner eller opptre klengete. Det en ofte observerer som individuelle egenskaper hos barnet, er også et uttrykk på interaksjonsmønsteret mellom barnets og dets primære voksenrelasjoner (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 165). Haavind og Øvreeide sier at hvis foreldres forståelse av barnet ikke utvides, kan velmente intensjoner føre barnet i en tilpassende subjekt-objekt prosess, i stedet for en deltakende subjekt-subjekt prosess. Barnets mentale helse, og psykiske indre vil være basert på erfaringer knyttet opp mot relasjonell gjensidighet (2020, s. 168).

Barns følelser blir ikke alltid anerkjent eller forstått i tilstrekkelig grad, og barn tåler å bli nedprioritert noen ganger. Problemer oppstår dersom det er et gjennomgående mønster av underkjennelse, hvor barnet føler seg avvist eller ikke forstått. Barn trenger bistand og hjelp til å regulere egne følelser, på en slik måte at de ikke overveldes av dem, samt at følelsene får et adekvat uttrykk som fungerer relasjonelt i sosiale sammenhenger. Regulering av følelser i samspill med viktige voksenrelasjoner legger til rette for selvregulering av følelser (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 187). Haavind og Øvreeide forklarer det slik at når foreldre flytter oppmerksomheten fra barnets atferd (utside) til å "oppdage" barnets affekter og intensjoner (innside), så har de fått en ny plattform å regulere sine intensjoner og egen atferd overfor

barnet. Barnets erfaringer i en dysfunksjonell omsorgsrelasjon generaliseres også til å bli barnets kommunikasjonsmønster. Det forteller oss at kommunikasjonsmønstre overføres fra primærrelasjoner til nye relasjoner, og opprettholdes der (2020, s. 167).

Samtidig kan barn og unge utvikle dysfunksjonelle tanker. Slik tenking er preget av overgeneraliseringer, enten-eller slutninger, katastrofetenking, bekymringer, sirkling av tidligere nederlag, fastlåst attribusjonsstil samt trekke konklusjoner på grunnlag av få observasjoner blir ansett som dysfunksjonell tenking. Årsaksforklaringer formes etter hvert mer og mer inn i mønstre som kan identifiseres, og bundethet i et bestemt mønster av årsaksforståelse fører ofte til feiltolkninger (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 132-135).

I samspillet vil det forventningsformende aspektet bli særlig sterkt, på bakgrunn av at begge parter vil utforme sine handlinger mot hverandre ut fra intensjoner, erfaringer og forventninger. Felles levde øyeblikk er med på å danne gjensidige mønstre som blir opprettholdt som handlingsformende, som støtter funksjonell informasjonsutveksling og gjensidighet. Under andre forhold kan slike mønstre opptre hemmende for barnet, og føre til stress og repeterende motsigelser i relasjonen. Dette fører til at barnet ikke får tilgang til den informasjonen om omverden og egen funksjonalitet. Slik avvisning og blokkering er med på å redusere hva barnet får ut av det relasjonelle samspillet. Haavind og Øvreeide beskriver hvordan “foreldres tidlige språkliggjøring av spedbarnets erfaringer i tilknytning til mikrosamspillet vil trolig kunne predikere hvordan barnet etter hvert fortolker seg selv og kan gjenkjenne erfaringer som sine egne” (2020, s. 160-161).

Det finnes flere årsaker til at familier låser seg i skadelige og dysfunksjonelle samspillmønstre, det kan være foreldres egne erfaringer og psykiske problemer, forholdene som omgir familien, som arbeidsforhold, samlivskonflikter og økonomi. Barnet selv oppfattes som en aktiv medspiller, det er en aktiv person som har med seg sine spesielle forutsetninger, behov og krav i samspillet (Bunkholdt & Kvaran, 2019, s. 2017).

Typiske kjennetegn på dysfunksjonelle familier er “oss mot dem”, som beskrives ved steile fronter hvor partene angriper hverandre. Det kan være faste allierte, eller hele familien mot familiens “syndebukk”. Konflikter betraktes som muligheter for å “ta” hverandre, ofte for å få utløp for innestengt forakt. Det er lite kjærlighet og respekt i slike familier. Andre kjennetegn kan være problemer som fornektet eller feies under teppe. Hemmelighold preges

ofte av en maktkamp i og skam innad i familien. Medlemmene er ikke ærlige med hverandre og informasjon kan brukes til utpressing. Det daglige samværet er preget av skepsis, løgner og skjulte agendaer. Grenseløshet, hvor foreldre praktiserer for sterke grenser, eller ingen grenser i det hele tatt, er dysfunksjonelt. Barna får ingen anerkjennelse eller respekt i forhold til deres egne grenser, integritet eller eget privatliv. Skyld- og skampreget kommunikasjon er et dysfunksjonelt kjennetegn. Her preges dialogen av en fordømmende art, i stedet for støttende og bekreftende. Det kan foregå en maktkamp, der det er om å gjøre å plassere seg selv moralsk på topp. Negative merkelapper og anklager er vanlig. Kommunikasjonen tar form som mer belærende enn av kjærlighet og respekt (Psykopati, 2019).

Ved å eksponere sine opplevelser risikerer barnet også å møte på avvisning, og den intersubjektive prosessen som er avgjørende for barnets utvikling, kan altså kobles til makt og avhengighet. De voksnes maktposisjon vil virke inn på barnets mulighet til å etablere utviklingsfremmende narrativer for seg selv og sine erfaringer. Om primær omsorgsgiver er uklar og lite tilgjengelig i sin ansvarforståelse, kan viktige erfaringer som bearbeiding og regulering bli holdt borte (Haavind og Øvreeide, 2020, s. 162-163).

Barn som deltar i vedvarende tvingende og rigide samspillprosesser, utvikler atferdsmønstre som gjør at de kan bli utvist og ekskludert fra både søsken, foreldre, lærere og jevnaldrende. De kan oppfattes som “ondsinnede” eller “vanskelige”, og muligens resultere i en ekskluderingsprosess. Det kan se ut som både måten barna blir forstått av andre på, samt deres egen attribusjonsstil og forståelse i vanskelige situasjoner, er med på å forsterke samspillsvanskene (Havvind & Øvreeide, 2020, s. 33).

4.3 Endring av samspillet gjennom foreldretrening

Foreldre kan streve med å forholde seg til endringer i barnets atferd, og det vil være nyttig i å lære foreldrene hvordan forholde seg adekvat til barnets symptomer og erfaringer. Målet med foreldretrening er å forsterke foreldrestøtten, redusere eget stress, samt hjelpe til med omsorg og hensiktsmessig omsorg. Det kreves at de primære omsorgspersoner ser og fortolker barnets signaler adekvat. Dette kan oppleves vanskelig for noen foreldre, enten fordi de ikke kjenner til mekanisme som ligger til grunn, eller for at de selv reagerer på de samme

påminnerne. Dersom foreldre viser tegn på usikkerhet, eller overreagerer, kan barnet bli engstelig om foreldre har evne til å beskytte dem. Foreldre kan uten at det er klar over det bidra til å opprettholde uønsket atferd (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 334-335).

Foreldre og barn har ikke lengre positive forventninger til hverandre. Det er erstattet med forventninger om aggresjon og avvisning. I et slikt vedvarende negativt samspill, vil foreldrenes væremåte være sentral i opprettholdelsen av barnets vansker, uavhengig av hvordan vanskene oppsto, og utviklet seg. Hvis barnet opplever og ser endring hos foreldrene på et konkret handlingsnivå, i måte barnet blir sett og forstått på, kan barnets selvforståelse endres og handlingsrommet utvides (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 30-31).

Eksempler på foreldretrening kan være både COS (circle of security) og PMTO (Parent Management Training - Oregonmodellen).

COS, som på norsk blir omtalt som trygghetssirkelen, er en psykoedukativ metode, og har utgangspunkt i tilknytningsteori og problemer som knytter seg til tilknytningsvansker. Målet med COS-veiledning er at foreldre som selv har opplevd en dårlig oppvekst, må få opplæring i barns emosjonelle behov og måten disse behovene uttrykkes på (Bunkholdt og Kvaran, 2019, s. 212). Selv om tilknytningsmønstre tilsynelatende går i arv, vil en bevisstgjøring og systematisk arbeid med dette, bryte det negative mønstret (Mulighetenshus, u.å.).

Tiltaket skal øke foreldres sensitivitet og responsivitet overfor barnet i foreldre-barn-samspillet og deres relasjon (Drodz et al., 2020). Trygghetssirkelen er en visuell sirkel, der den voksne opptre som den trygge og sikre havnen. Når barnet er utforskende, kan barnet bevege seg bort fra den trygge havnen, barnet er da oppe i sirkelen. Barnet er uavhengig av dette, avhengig av foreldrene i form av hjelp, støtte, samt glede. Når barnet er nede i sirkelen har barnet behov for beskyttelse, godhet, trøst og organisering av følelser (Jonassen, 2017). Trygghetssirkelen tydeliggjør dynamikken mellom avhengighet og selvstendighet. Læring og utforskning blir nesten umulig uten følelsesmessig påfyll (Brandtzæg et al., 2020).

PMTO er en intensiv familiebasert metode for å hjelpe familier og barn i alderen 4 til 12 år, ofte der barnet har store atferdsproblemer. PMTO er bygget på sosial interaksjonsmodell og moderne utviklingspsykologi som sitt teoretiske fundament, hvor modellen understreker den enkeltes omgivelsers betydning for tilpasning (Bunkholdt & Kvaran, 2019, s. 207). En

grunnleggende antagelse som også er dokumentert gjennom forskning, er at hensiktsmessig foreldreferdigheter kan forebygge og endre tvingende samspillsmønstre. Det er derfor de som kan på langsikt, drive endringsarbeid knyttet opp mot barnets utviklingsbetingelser (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 31).

Foreldrene er hovedaktører i endringsprosessen, og er i tillegg til en utviklingspsykologisk forståelse, basert på Pattersons teoretiske modell og empiri, om hvordan atferdsvansker hos barn utvikles, samt opprettholdes gjennom tvingende og fastlåste samspillsprosesser i familien. Ifølge Patterson (referert i Haavind & Øvreeide, 2020, s. 31) utvikler barn atferdsvansker gjennom et familiesamspill hvor de påfører hverandre ubehag for å få det som de vil. Dette kan for eksempel være gjennom hyling, argumentering, fysisk utagering eller trusler. Familiemedlemmene lærer gjennom et slikt samspill, å bruke negativ atferd for å få viljen sin, eller stoppe konflikter. Handlingsmønsteret innad i familien blir automatisert, overlært og ridig.

Felles for foreldrene er at de på henvisningstidspunktet er fortvilet og føler seg maktesløse. Mange er redde for at barnet skal bli sosialt utstøtt, følelseskald, voldelig eller kriminell. Noen foreldre strever med å kjenne at de fortsatt er glad i barnet sitt. Negative beskrivelser om relasjonen som “ingenting hjelper når han blir sint”, “han er helt umulig, og har alltid vært slik” viser at samspillet mellom foreldre og barn er fastlåst. Foreldre kan ha en tendens til å forstå samhandlingsvansker som personlige kjennetegn ved barnet, eller et uttrykk for barnets personlighet. Slike fortolkninger av barnet fører til at foreldres og barns handlingsmuligheter for endring begrenses, som kan føre til at foreldre opplever stor håpløshet eller overveldelse. Foreldre kan kjenne på avmakt, i tillegg til at de tillegger barnet skyld og makt i konfliktsituasjoner (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 29-30).

I teorien om tvingende samspill er det innarbeidet en forståelse rundt at barnets vansker kan være et gjensvar på dysregulert atferd hos foreldrene og omvendt (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 51). Hensikten med arbeidet er at positive foreldreferdigheter kan bedre betingelsene for vekst og utvikling innad i en familie, samt forbedre samspillet i dagligdags rutinesituasjoner. Dette skal skje ved blant annet struktur, gode rammer og forutsigbarhet for barnet. Metoden skal være til hjelp for foreldre, for å skape en mer utviklingsstøttende relasjon til sitt barn. (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 29-30). PMTO jobber også med å redusere barnets problematferd, samt øke deres prososiale atferd ved å hjelpe foreldrene med

å tilegne seg ferdigheter de kan ta med seg inn i samspillet med barna (Bunkholdt & Kvaran, 2019, s. 207).

PMTO har seks hovedelementer som omfatter utredning, bruk av positive kommunikasjonsteknikker hvor foreldre lærer barnet nye ferdigheter og oppmuntrer til samarbeid, grensesetting og oppfølging av dette med milde negative konsekvenser. Dette kan være tap av privilegier eller “time out”. Konflikt- og problemløsningsstrategier, kriterier for tilsyn med barnet og systematisk arbeid slik at barnet skal kunne lykkes med lekser og skole. Det gis også hjemmelekser til familien, som rollespill og praktiske øvelser (Bunkholdt & Kvaran, 2019, s. 207-208). Det terapeutiske arbeidet er rettet mot å skape en familieatmosfære som er preget av vennlighet, ro og uttrykk av gjensidig anerkjennelse. Foreldretreningen tilrettelegges for å endre familiesamspillet, gjennom nye prosesser, samt nye måter å samhandle med barnet på.

5 Drøfting

Gjennom arbeidet med teoridelen har jeg av oppgaven har jeg forstått av tematikken og informasjonstilgang på dette feltet er bredt. I denne delen skal jeg drøfte teori opp mot problemstillingen min “hva kjennetegner dysfunksjonelle samspillsmønstre i lys av Honneths anerkjennelsesteori”, i tillegg til å knytte dette opp mot barns selvbilde og foreldrestøttende tiltak for endring av fastlåste og rigide samspillsmønstre. Drøftingen er i hovedsak basert på teorien som ble presentert i kapittel 4, men jeg har også dratt inn noen nye perspektiver. Jeg har også valgt å introdusere et nytt begrep - paternalisme, som en motsetning til begrepet autonomi. Dette har sin relevans for det dysfunksjonelle samspillsmønsteret.

5.1 Autonomi og paternalisme

Et utviklingstrekk i vår tid er at barnets posisjon som selvstendig rettssubjekt styrkes og at barns rettigheter får gradvis gjennomslag på stadige områder (Collin-Hansen, 2019, s. 441). Det kan se ut som det har skjedd et paradigmeskifte med tanke på perspektivet vi har på barn. Dyregrov (2000, s. 5) beskriver hvordan han har lagt merke til at barn tidligere ofte ble sett

på som en passiv mottaker, mens i det senere tid har blitt mer fremhevet som en handlende aktør, som aktivt gjør tiltak for å beskytte seg selv. Dette ser en tydelig i FNs barnekonvensjon og i bestemmelser som omhandler medbestemmelsesrett og selvbestemmelsesrett i barnelova.

Honneth beskriver i sin anerkjennelsesteori at for å fungere som et vellykket individ, er man avhengig av anerkjennelse i form av bekreftelse av individualitet og autonomi (Paulsen, 2020, s. 31), samt gjennom tidlig erfart ubetinget kjærlighet er dette nødvendig erfaring for å kunne delta autonomt i det offentlige liv (Honneth, 2008, s. 116). I den rettslige sfæren er det oppfordret av barn skal bruke egen moralsk autonomitet og selvrespekt.

Mangel på erfart autonomi hos barnet kan gi en særlig sårbarhet for brudd. Det kan bidra til å svekke barnets evne til å motta støtte fra andre relasjoner . Er barnet en autonom aktør, bygger den tillit til egen verdi, utvikling og mestring, samt blir et selvorganiserende subjekt (Haavind & Øvreeide, 2019, s. 165).

En motsetning til autonomi kan være paternalisme. Et mer hverdagslig ord er overstyring. Man overstyrer andres ønsker hvis man ikke godtar at de skal få handle i samsvar med dem. Når man overstyrer barn og unges uttrykte ønsker innenfor områder der de ikke kan gjøre autonome valg, faller det innenfor denne kategorien. Begreper som autonomi og paternalisme bidrar til å tilsløre de moralske implikasjonene av den statusforskjell som også uttrykkes gjennom tradisjonelle distinksjonen mellom voksne og barn. Spørsmålet om paternalisme eller oppøving til autonomi alltid må ses på som to motsetninger. Kan man da se på paternalisme som noe akseptabelt?

Hvis paternalisme er hensiktsmessig i en gitt situasjon, må det være noe som rettferdiggjør overstyringen. Paternalisme er maktutøvelse og ikke noe som bør skje automatisk. Det må foreligge gode grunner, forankret i ideer om hva som er i en persons beste interesser, grunner som personen ideelt sett ville godtatt hvis vedkommende hadde bedre rasjonell innsikt om egen situasjon (Nordby, 2018, s. 93-94). Hva som er akseptable konsekvenser av omsorgshandlinger er i stor grad subjektive og verdiladede definisjonsspørsmål.

Med utgangspunkt i paternalismens begrepsforklaring, vil foreldres paternalistiske iboende holdninger være en opprettholdende faktor for dysfunksjonelle samspillmønstre. Da vil jeg trekke frem eksempelet om grenseløshet, hvor foreldre praktiserer for sterke grenser, nevnt i

teorikapittelet 4.2 (selvorganisering og samspillsmønstre). Dette kan begrunnes som dysfunksjonelt da barna ikke får anerkjennelse eller respekt knyttet opp mot autonomi og privatliv. Ved at barnet møter avvisning kan dette ses på som en maktkamp. De voksnes maktposisjon kan virke inn på barents intersubjektive prosess, samt muligheten for å etablere utviklingsfremmende narrativer for seg selv og sine erfaringer (psykopati, 2019). Knyttet opp mot anerkjennelsesteorien, vil utvikling av respekt overfor seg selv, ha grobunn i respekt man får fra andre (Gjertsen, 2010, s. 92). Dette fører oss inn i neste del av drøftingen.

5.2 Selvbilde og egenverd

De ulike anerkjennelseformene i Axel Honneth anerkjennelsesteori kan ses på som byggesteiner som hjelper individet å “bli til verden”. Den solidariske anerkjennelsen som nevnt i teorikapittelet 4.1 (Honneths anerkjennelsesteori) understreker hvordan våre spesielle og unike egenskaper skiller oss fra hverandre, på bakgrunn av en kollektivistisk forståelse og enighet om at disse egenskapene er verdifull (Honneth, 2008). Kristiansen (2014) påpeker at individets oppfatning og forståelse av seg selv er av betydning for livet og individets forståelse av andre. Videre sier han at et konstruktivt selvbilde gjør individet hverken positiv eller negativ til seg selv, og slik bygger det opp under kontinuerlig utvikling (Kristiansen, 2014, s. 23). Det vil si at et sunt selvbilde ikke hemmer individet, slikt et lav eller et høyt selvbilde kan.

Bunkholdt og Kvaran forklarer det slik “Blant flere andre kilder til dannelsen av selvbilde finner vi erfaringer med utvikling og bruk av egen kompetanse” (2019, s. 57). Til disse tankemessige forestillingene hører egenverd, den følelsesmessige reaksjonen på det opplevde selvbilde. Dannelse av selvbilde starter samtidig som det oppstår samspill mellom barn og omsorgsgiver, og andre deler av omgivelsene. Barnets mentale helse og psykiske indre vil være avhengig av de voksnes forståelse av relasjonell gjensidighet. At erfaringer setter spor i selvbilde, ser vi imidlertid av både kort- og langsiktige reaksjoner, slik det kommer til uttrykk i atferd og tanker (Bunkholdt & Kvaran, 2019, s. 57-58).

Dyregrov (2000) påpeker at barnets personlighet ser ut til å påvirke hvordan de håndterer vanskelige situasjoner, for eksempel viser forskning at utadvendte barn håndterer kritiske

situasjoner bedre enn innadvendte barn. Dette kan ha noe med å gjøre at utadvendte barn har lettere for å be om hjelp, og kanskje derfor mobiliserer og nyttiggjør seg av hjelp og støtte fra mennesker rundt seg (Dyregrov, 2000, s. 86).

Honneth beskriver hvordan et sunt selvbilde ikke er medfødt, men som et resultat av kontinuerlig utvikling i oppveksten i relasjon med andre. Trygge og ærlige relasjoner til nære omsorgspersoner er grunnleggende for å bygge opp selvtillit (Åmot & Skoglund, 2012, s. 20). Krenkelser innad i primære relasjoner kan medføre at barn og unges behov for selvtillit ikke anerkjennes, noe som kan skje ved flere former for dysfunksjonelle oppvekstvilkår (Gjertsen, 2010, s. 92).

5.3 Anerkjennelse og krenkelse som motpol

I arbeidet med teori, var krenkelse noe som fanget min interesse. I følge Honneth kan ønske om anerkjennelse bare eksistere hvis man vet hva krenkelse er. Ifølge Honneth kan for mye eller for sterk krenkelse være ødeleggende for individets identitetsutvikling. Gjennom arbeidet med teorien har jeg sett at dette kan igjen føre til at de faller utenfor fellesskapet, og mister muligheten for mestre sitt eget liv. Barnet trenger å bli anerkjent for «å bli til i verden», og det skjer på en måte som ut ifra denne problemstillingen starter med foreldrene og barnet og ender i fellesskapet. Anerkjennelsesteorien viser oss at vi mennesker trenger hverandre for å utvikle oss. Den viser også at et trygt individ, med et hensiktsmessig selvbilde, ikke er redd for det ukjente. Å kunne bidra i et solidarisk fellesskap, gir oss en følelse av å være god nok som vi er, og det kan stimulere til utvikling og mestring av livet (Westgård, 2017, s. 30). Når mennesker opplever at deres rettigheter blir respektert av andre, fører dette ifølge Honneth til selvrespekt. Nektelse av juridiske rettigheter vil erfares som krenkelse, og selvrespekten skades (Studsrod et al., 2019, s. 218).

Hvem er det egentlig som har makten til å definere hva som er krenkelse av barnas opplevelser? Begrep som barnets beste og krenkelse blir ofte definert av voksne. Slik vi ser det handler dette om hva barnet føler, og barnets opplevelser. Vi må anerkjenne barnas opplevelser, uansett om vi er i stand til å forstå dem eller ikke.

Det nevnes også bruken av makt som krenkelse, om maktbruk forvaltes på en slik måte i samspillet hvor barnet kan føle på stigmatisering. Menneskers opplevelse av å være verdifulle

avhenger av anerkjennelse for den vi er, og at vi gis mulighet til for deltagelse og selvrealisering innenfor den kulturen vi er en del av. Barn som lever i dysfunksjonelle familier eller med omsorgssvikt har behov for at barnevernspedagoger er solidariske og anerkjenner deres behov for omsorg og beskyttelse, samt at barna blir lyttet til slik at det kan føre til positive endringer for dem og deres familier (Studsrod et al., 2019, s. 2019).

Psykolog Løvlie Schibbye (2004) påpeker at anerkjennelse omfatter betydningen av empati og bekreftelse i møte med den andre. Ikke som en teknikk en utøver, men noe som man viser gjennom særskilte væremåter der du yter forståelse, aksept, bekreftelse og undring. Å vise aksept innebærer å gi barnet rett til sine følelser samtidig som vi tåler disse følelsene uten å endre eller korrigere dem (Studsrod et al., 2019, s. 219). Det er slike verdier foreldrestøttende tiltak for endring av fastlåste og rigide samspillsmønstre handler om. Slik jeg tolker det er relasjonsarbeid grunnlaget for alt arbeid med barn. Når foreldre flytter oppmerksomheten fra barnets utside (atferd) til å oppdage barns intensjoner og affekter, vil det oppleves hensiktsmessig for det relasjonelle samspillet.

Som nevnt i kapittel 4.2 (selvorganisering og samspillsmønstre) beskriver Haavind & Øvreeide hvordan “foreldres tidlige språkliggjøring av spedbarnets erfaringer i tilknytning til mikrosamspillet vil trolig kunne predikere hvordan barnet etter hvert fortolker seg selv og kan gjenkjenne erfaringer som sine egne” (2020, s. 160-161). Måten barn blir oppfattet av andre samt egen attribusjonsstil kan være med på å opprettholde og forsterke samspillvanskene, som igjen kan oppleves som krenkende (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 33). Det blir en ond sirkel.

Haavind & Øvreeide forklarer det slik: “Endrende samspillserfaringer gir foreldrene mulighet for ny refleksjon om egne og barnets handlinger og følelsesmessige reaksjoner. Ved å vektlegge både å endre spesifikk atferd hos barnet og foreldrene, samt deres fortolkning av samspillet øker muligheten for at barnet får en mer utviklingsstøttende relasjon” (2020, s. 30). Voksne skal være gode rollemodeller, samt gå frem som gode eksempler på hvordan vi skal samhandle med andre. Størksen (2018) beskriver hvordan de voksnes handlinger overfor barna, stimulere de samme evnene hos dem. Som nevnt tidligere i drøftingsdelen er det viktig å vise forståelse, aksept og anerkjennelse, men det er også viktig å vise barn, at voksne også kan ta feil (Størksen, 2018, s. 65).

5.4 Foreldrestøttende tiltak

De fleste foreldrestøttende tiltakene tar utgangspunkt i antagelser om hva som er sentrale forutsetninger for at barn skal ha en sunne og gode oppvekstvilkår. Teori gir oss modeller for å forstå hvordan barn utvikler seg, samtidig for å utforme tiltak som er utviklingsstøttende, når utviklingen ikke går riktig vei. Slike foreldrestøttende tiltak som basere seg på teoretiske antagelser, må likevel prøves ut empirisk for å kunne bygge på en legitimitet som kunnskapsbasert praksis (Drodz et al., 2020). Som jeg nevnte tidligere er det etter Barnevernloven § 4-4 femte ledd hjemmel for pålegg om foreldrestøttende tiltak for barn som har vist eller er i ferd med å utvikle alvorlige atferdsvansker. Omsorgsendrende tiltak som anvendes skal være faglig og etiske forsvarlig og bygge på et allment akseptert kunnskapsgrunnlag (Collin-Hansen, 2019, s. 405).

Trygghetssirkelen er et tilknytningsbasert tiltak, og som nevnt tidligere gis det en beskrivelse av å øke foreldres sensitivitet og responsivitet overfor barnet for endringer i foreldre-barn samspillet og deres relasjon. I dette ligger også et vesentlig skille mellom det å benytte en modell eller teori som forståelsesramme mot det å praktisere metoden for å bedre foreldreferdighetene og barns omsorgsbetingelser. Det er da rimelig å reflektere over forskningsgrunnlaget for COS når det gjelder å øke trygghet i foreldrerollen og bedre foreldreferdighetene. En kan også spørre seg om det er en praksis som oppfyller de etiske, faglige og i noen tilfeller juridisk krav til god kunnskapsbasert og forsvarlig praksis? (Drodz et al., 2019).

En kunnskapsoversikt over internasjonale studier (Yaholkoski mfl., 2016) viste at trygghetssirkelen (COS) viste moderat-til-store effekter på barns tilknytning, foreldres egenopplevde omsorgskvalitet, depressive symptomer og mestringsfølelse. Denne oversiktsartikkelen har siden fått en beskjeden kvalitetsvurdering, grunnet mangelfull dokumentasjonsgrunnlag og utfordringer knyttet til studiedesign (som for eksempel manglende randomisering) (Drodz et al., 2020).

Det er gjennomført en norsk randomisert effektstudie (Ogden & Hagen, 2008) som sammenligner PMTO-behandling mot annen type behandling for å redusere atferdsproblemer

hos barn i alderen fire til tolv år. Foreldre som fikk PMTO rapporterte om meg signifikant i utagerende atferd hos barna, sammenlignet med kontrollgruppen. Observasjonsdata understreket hvordan foreldre som fikk PMTO utviklet bedre ferdigheter i grensesetting, sammenlignet med de andre, og at barnas samarbeidsferdigheter økte. Det var ingen forskjeller mellom de to gruppene i positiv involvering (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 32). I den norske databasen www.ungsinn.no blir PMTO som individuelt behandlingstiltak for barn med atferdsvansker klassifisert på evidensnivå 5 - Tiltak med sterk dokumentasjon på effekt (Stormark & Christiansen, 2018).

Vi kan ikke anta at det å styrke foreldres trygghet fører til bedre utfall for barn i dysfunksjonelle familier. Foreldrestøttende tiltak må da evalueres ved to dimensjoner: man må evaluere om foreldre opplever at de er tryggere i foreldrerollen, samtidig som man evaluerer om tiltaket har en støttende og positiv effekt på barnet. Pålagte omsorgsendrende barneverntiltak må kunne vise til at metoden fører til endringer og positivt utfall. Foreldres egenvurdering i slike tilfeller kan da virke utilstrekkelig, og bruk av foreldrestøttende tiltak og metoder som ikke er evaluert konkret opp mot eventuelle utfall for barnet, bør ikke anvendes (Drozd et al., 2020). På den andre siden skal barneverntjenesten skal holde seg orientert om hvordan det går med barnet og foreldrene, og vurdere om hjelpen er tjenlig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak (Collin-Hansen, 2019, s. 406).

6 Avslutning og konklusjon

Problemstillingen for denne oppgaven var *“hva kjennetegner dysfunksjonell samspillsmønstre i lys av Honneths anerkjennelsesteori”*. I arbeidet med denne oppgaven og litteraturstudie har jeg presentert teori, empiri og forskning for å belyse problemstillingens omfang. Da er det sentralt å undersøke begrepene *dysfunksjonalitet, samspill, anerkjennelse og krenkelse*.

Noen av grunnen til at jeg valgte denne problemstillingen, var fordi jeg var nysgjerrig på foreldrestøttende tiltak knyttet opp mot dysfunksjonelle samspillsmønstre. Jeg valgte å gå i dybden av dette fordi foreldre regnes som sentrale aktører i endringsarbeidet. Målet med foreldretrening er å forsterke foreldrestøtten, redusere eget stress, samt hjelpe til med omsorg

og hensiktsmessig omsorg. Det kan bedre betingelsene for vekst og utvikling innad i familien, samt forbedre samspillet i dagligdagse rutinesituasjoner. Det kreves at de primære omsorgspersoner ser og fortolker barnets signaler adekvat. Foreldre kan uten at det er klar over det bidra til å opprettholde uønsket atferd (Haavind & Øvreeide, 2020, s. 334-335). Foreldretreningen skal skje ved blant annet struktur, gode rammer og forutsigbarhet for barnet. I drøftingen har jeg sett at det er forskjell å benytte en metode som forståelsesramme, mot det å praktisere metoden. Slike foreldrestøttende tiltak bør være forankret i et akseptert og legitimt kunnskapsgrunnlag med god dokumentering.

Krenkelse kan for eksempel være mangel på anerkjennelse, ignorering, ekskludering, omsorgssvikt og mishandling (Pettersen & Simonsen, 2010, s.20). Krenkelse av barns autonomi kan oppfattes som paternalisme, og kan ses på som overstyring. I drøftingen kom jeg fram til paternalisme er en maktutøvelse, og noe som ikke bør skje automatisk. Foreldres iboende paternalistiske holdninger kan være en opprettholdende faktor for det dysfunksjonelle samspillet. Barnet trenger å bli anerkjent i det fysiske og psykologiske miljøet, for at barnet skal oppleve god sammenheng, samt mulighet til å utfolde egne utviklingssegenskaper.

Jeg har funnet teori som viser til at tvingende samspill og forståelse rundt barnets vansker kan være gjensvar på dysregulert atferd hos foreldre og motsatt. Det kan være flere årsaker til at foreldre låser seg i dysfunksjonelle og skadelige samspillsmønstre. Dette kan være på bakgrunn av foreldres egne problemer eller forhold som omgir familien. Det kan være knyttet opp mot økonomi, arbeidsforhold, samlivskonflikter osv. Andre problemområder for fastlåste og rigide samspillsmønstre kan være hemmelighold, grenseløshet, skyld og skampreget kommunikasjon og maktkamp mellom familiemedlemmene. Funksjonelle familier kjennetegnes ved at barne- og foreldrerollen er klare med fokus på åpen og anerkjennende kommunikasjon. Dysfunksjonelle familier kjennetegnes ved at de er lukket mot omverden, og rollefordelingen mellom barn og voksne kan oppleves uklar. Problemet oppstår når det er gjennomgående opplevelse av underkjennelse hvor barnet føler på avvisning.

Honneths anerkjennelsesteori viser oss at vi mennesker trenger hverandre for å utvikle oss å "bli til verden". Honneth betrakter mennesket som et anerkjennende vesen, samt for å kunne fungere som et vellykket sosialt individ, er man avhengig av anerkjennelse i form av bekreftelse av individualitet og autonomi. Grunnlaget for anerkjennelse i hverdagslige

relasjoner er kjærlighet, rettighet og solidaritet. Ankjerkjennelse inn i samspillsrelasjonen vil jeg tørre å påstå er selve grunnmuren for gode og hensiktsmessige utviklingsvilkår.

7 Litteraturliste:

Aadland, E. (2004). *Og eg ser deg... Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. (2. utg.). Universitetsforlaget.

Bergheim, B., Skotte, P., Neumann, C. B., Rugkåsa, M. (2018). *Samarbeid og innsikt En innføring i prosjektbasert læring*. Fagbokforlaget.

Bakken, H. B., Stranden, A. L., Torgersen, E., Dæhlen, M., Nordahl, M. (2015). Hvorfor blir noen krenket? *Forskning*. Hentet 3.05.22 fra:

<https://forskning.no/filosofiske-fag-juridiske-fag-psykologi/hvorfor-blir-noen-krenket/519720>

Brandtzæg, I., Torsteinson, S., Øiestad, G. (2020). Hva er tilknytning? *Psykologforeningen*. Hentet 23.04.22 fra:

<https://www.psykologforeningen.no/foreningen/aktuelt/aktuelt/hva-er-tilknytning>

Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2019). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid* (1. utg. 4. opplag.) Gyldendal Norsk Forlag AS.

Bunkholdt, V. (2000). *Utviklingspsykologi*. (2. utg.). Universitetsforlaget.

Collin-Hansen, R. (2019). *Innføring i barnerett for sosialarbeidere*. (4. utg.) Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (4. utg.) Gyldendal Akademisk.

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (5. utg.). Gyldendal Akademisk.

Drodz, F., Slinning, K., Nielsen, B., Høstmæling, A. (2020). Foreldreveiledning - hva virker for hvem?. *Psykologisk*. Hentet 20.04.22 fra:

<https://psykologisk.no/2020/02/foreldreveiledning-hva-virker-for-hvem/>

Dyregrov, A., (2000). *Barn og traumer*. Fagbokforlaget.

Gjertsen, P-Å. (2010). *Sosialpedagogikk Forståelse, handling og refleksjon* (2. utg. 3. opplag.) Fagbokforlaget.

Gyldendal. u.å. Barn og unge i psykoterapi bind 2. Hentet 6.05.22 fra:

<https://www.gyldendal.no/faglitteratur/psykologi/klinisk/barn-og-unge-i-psykoterapi-bind-2/p-10019578-no/>

Haavind, H. & Øvreeide, H. (2020). *Barn og unge i psykoterapi* (2. utg. 3. opplag.). Gyldendal Norsk Forlag AS.

Hafstad, R. & Øvreeide, H. (2015). *Utviklingsstøtte, foreldrefokusert arbeid med barn* (1. utg. 3. opplag.) Høyskoleforlaget.

Hagen, R. & Kennair, L. E. O. (2016). *Psykiske lidelser*. (1. utg. 2. opplag). Gyldendal Norsk Forlag AS.

Honneth, A. (2008) *Kamp om anerkjennelse*. Pax forlag AS.

Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring innføring i metode for helse- og sosialfagene*. Høyskoleforlaget.

Jacobsen, J. (2013) *Danningens filosofihistorie*. Gyldendal Akademisk.

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg). Abstrakt forlag AS.

Jonassen, T. (2017). Trygghetssirkelen som verktøy i tilvenningsperioden. *Barnehage*. Hentet 23.04.22 fra:

<https://www.barnehage.no/kronikk-laeringsverkstedet-meninger/trygghetssirkelen-som-verktoy-i-tilvenningsperioden/116255>

Kristiansen, A. (2014). *Rom for anerkjennelse i utdanningssystemet*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Kvello, Ø. (2019). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. (2. utg. 5. opplag). Gyldendal Norsk Forlag AS.

Mulighetenshus. u.å. *Hva er COS (Circle of security)*. Hentet 23.04.22 fra:
<https://www.mulighetenshus.no/hva-er-cos/>

Nordby, H. (2018). *Etikk i barnevern*. (1. utg. 3. opplag). Gyldendal Norsk Forlag AS.

NTNU. (2020). *Bruke og referere til kilder*. Hentet 1.05.22 fra:
<https://i.ntnu.no/wiki/-/wiki/Norsk/Bruke+og+referere+til+kilder>

Paulsen, V., Riise, A. & Berg, B. (2020). Enslige mindreåriges vei inn i voksenlivet - behov for anerkjennende praksis. *Fonteneforskning*, 13(2), 31-43.

Pettersen, K.S. & Simonsen, E. (2010) *Anerkjennelse og profesjon*. Cappelen Damm AS.

Psykopati (2019). Medavhengighet, Del 3: dysfunksjonelle familier. Hentet 24.04.22 fra:
<https://psykopati.blogg.no/medavhengighet-del-3-dysfunksjonelle-familier.html>

Stai, S.(2020). Anerkjennelse. *NDLA*. Hentet 2.04.22 fra:
<https://ndla.no/nb/subject:1:03e810db-3560-47b5-a5f6-e7afe1d0a2d6/topic:1:283ddec5-923c-412c-b880-cf71f42516d2/topic:1:fcd739b6-1047-47d7-8091-fec8c1c2cf22/resource:06a02d63-84b9-4b29-b31a-f0ae4d471459>

Stormark, K. M., & Christiansen, Ø. (2018). Parent Management Training - The Oregon Model (PMTO) som individuell foreldreveiledning (2. utg.). Ungsinn. Hentet 4.05.22 fra:
https://ungsinn.no/post_tiltak_arkiv/parent-management-training-the-oregon-model-pmto-som-individuell-foreldreveiledning-2-utg/

Studsrød, I., Paulsen, V., Kvaran, I. & Mevik, K. (2019). *Barnevernspedagog En Grunnbok*. Universitetsforlaget.

Størksen, I. (red.). (2018). *Livsmestring og livsglede i barnehagen*. Cappelen Damm As

Søftestad, S. (2019). *Grunnbok i arbeid med seksuelle overgrep mot barn*. (2. opplag).
Universitetsforlaget.

Åmot, I. & Skoglund, R. I. (2012) *Anerkjennelsens kompleksitet i pedagogiske institusjoner*.
Universitetsforlaget.

Westgård, G-H. B. (2017) *Anerkjennelse som mulighet for utvikling og mestring*.
(Bacheloroppgave). Høgskolen i Innlandet.